

1935 TE TÜRKİYEDE YAPILAN HAFRİYATLAR

Remzi Oğuz Arık

1935 yılında Türkiye, arkeoloji işlerinde büyük çalışmalara imkân vermiş, büyük zaferler kazanmıştır. Bu yoldaki işleri, yapanlar ve yapılan şeyler bakımından, şöylece üçe ayrabiliriz:

1. — Türkiye'de bu yıl ecnebilerin yaptığı hafriyat.
2. — Türkiye'de bu yıl Türklerin yaptığı hafriyat.
3. — Türkiye'de bu yıl yapılan arkeolojik geziler.

I. ECNEBİLERİN YAPTIĞI HAFRİYAT

A) *Tarsus Hafriyatı:*

Amerikalı arkeolog Miss Hetty Goldmann ve arkadaşı antropolog Mr. R. Erick 1934 yılında Kilikya çevresini dolaşmışlardır. Akalar (Achæens) in Anadolunun cenubundaki yerleşme yerlerini araştırmaya çevrilen bu geziden sonra Tarsus'taki Gözlükule ve Mersin'e yakın Kazanlı höyüklerini kazmağa karar vermişlerdi.

9. III. 1935 te Tarsusa gelmişler, metodik hafriyata başlamışlar 1. VII. 1935 te Tarsustan ayrılmışlardır. Amerikalı heyet Miss Goldmann'ın başkanlığında Ann M. Hoskin, Dorothy H. Cox, Virgine Grace, R. W. Erick'ten ibaretti. Heyete, Amerikadaki Bryn Maur College, "Harvard Üniversitesi" para vermiş ve hafriyat bu müesseseler adına yapılmıştır.

Heyetin çalışmasından alınan sonuç pek ümit vericidir. Tarsusun klâsik çağlarda Rodos adası ve Akdeniz çevreleriyle münasebetini gösteren belgelerden başka; sitenin Préhellénique çağlara ait münasebetlerini gösterecek mimarlık ve çanak, çömlek vesikaları da elde edilmiştir. Karışık toprak arasında da olsa Eti devrine ait mühürlerin ele geçmiş bulunması, Tarsusun Milâttan önce 2.000 yıllarında da nasıl büyük bir merkez olduğunu açıkça göstermektedir. Bundan başka, yine karışık toprak arasında bir de taş balta bulunmuştur ki, Tarsusun medenî hayatını tâ cilâli taş devrine kadar yükseltmektedir. Üç ayda Seyhan ilimize dokuz bin lira bırakan Amerikalı heyet bu umudlu çalışmasına önümüzdeki ilkbaharda devam edecektir.

B) *Turova Hafriyatı:*

Amerika'nın Cincinnati Üniversitesi Arkeoloji Profesörü Mr. C. W. Blegen'in başkanlığında Miss D. Rawson, Mr. J. Caskey, Mr. Sperling, Mr. Lands ile sonradan gelen ve Alman Arkeoloji Enstitüsüne mensup bulunan M. Ge-

thert ve Miss M. Taft'tan meydana gelen heyet bu yıl Çanakkale alanındaki Turova örenlerinde dördüncü seferlerini bitirdiler. Heyeti himaye eden Profesör Semple ile Mrs. Semple de bu mevsim birlikte çalıştılar. Hafriyat nisan başından temmuz başına kadar sürmüştür.

Turova'da, hattâ 1865 tenberi hafriyat yapılmasına rağmen yeni bir heyetin yine yıllarca burada uğraşmağa başlamasında çok önemli sebepler vardı: Burayı insanlığa ilk tanıtan büyük ve ünlü hafriyatçı Schlümann, akla sığmıyacak fedakârlıklarına, muvaffakiyetlerine rağmen kesin bir kronoloji bırakamamıştı. Bunu kurabilmek için, yukardan aşağı, kat kat inen ve her kattaki kültür eşyasını dikkatle toplayıp not eden bir yeni çalışma gerekiyordu.

Sonra, Turova'daki örenlerde dokuz şehir yığınının bulunduğu biliniyordu. Bunların préhistorique ve historique'teki yerleri nedir?

Şimdiye kadar Turova I. ile Turova II. yi bir {hiatus = (Aralık)} ayırıyor, sanılmaktaydı. Doğru mudur?

Turova'nın III. üncü, IV. üncü, V. inci şehirlerinde bir özgelik yoktur; bu çağlar değersiz benzerliklerdir, denmekte idi, ne dereceye kadar doğrudur?

İlyadayı dolduran Akalar (Achéens) ın akınına sahne olan şehri, Schlümann ve Dörpfeld'denberi Turova VI. ile göstermek âdet olmuştu. Bu doğru mudur? Sonra Turova denen yer bir akropoldür, bir kaledir; bunun şehri nerededir? Mezarlığı nerededir?

Turovadaki medeniyet «Autochtone» mudur? Yoksa dışardan mı gelmiştir? Ve dışardan gelmekle mi hep değişmiştir? En sonra, Turovadaki kültür katları ile iç Anadolu, Ege, Akdeniz ve iç Yunanıstandaki kültür katları arasında ne gibi münasebetler vardır?

İşte bütün bunlara cevap verebilmek iledir ki, bir kronoloji kurmak; Turova'nın tarih ve medeniyetindeki yerini aydınlatmak mümkün olacaktır.

Üç yıllık çalışmalarını, bu yıl elde ettikleri sonuç tamamlamış ve heyet şunlara inanmıştır:

I. — Kumtepe sondajı ve Yeniköy, Hanaytepe, Hüyüektepe (Üyücek) gibi Turova'ya yakın olan yerlerde yapılan yoklamalar; Turova I. ile gösterilen en eski çağın bu Turova alanında genel ve ilk bir yerleşmeye ait olduğunu göstermektedir.

II. — Turova I. ve Turova II. arasında yalnız devam ve benzerlik vardır: II nci beldenin yeni bir istilânın eseri olduğunu unutmamak şartile!

III. — Turova'nın III, IV ve V inci şehirleri birbirine benzeyen ve fakat her biri ayrı benliğini saklamış bulunan kültür katlarından meydana gelmektedir. Bu sonuç, Turova'daki medeniyetin devamını göstermek bakımından pek önemlidir.

IV. — Akaların akınına sahne olan şehir Turova VI. değil Turova VII. dir. Çünkü Turova VI. ya ait katlar ve yapılar hemen hemen sapa sağlamdır; bir zelzele sonunda göçmüş durumdadır; halbuki VII. nci şehrinkiler bu yıl baştan başa yangın izleri içine gömülmüş olarak bulunmuştur. Mikena mede-

niyetinin tesiri altında yaşadığı kabul edilen VI. nci ve VII. nci şehrin bir "Aşağı Şehir" i olmadığına hükmetmek gereklidir. Çünkü elimize bir Nekropol ve bir şehir yeri geçmemiştir. Böylece Turova Akropolünün bir hükümdarın sarayı; mabedi, garnizonu vazifesini görüp savaş devrinde de yakınlardaki küçük sitelerin toplanır yeri olduğu anlaşılmaktadır: Tıpkı Tyrinthe ve Meycénes'de olduğu gibi! VI. ve VII. nci beldelere ait katlarda ele geçen sayısız küp ve kaplar buna açık bir yeni delildir.

V. — Heyet bu yıl elde ettiği sonuçlarla, Turovadaki medeniyetin "Autochtone" bir medeniyet olduğunu kabul etmektedir. Bunlardan başka heyet IX. uncu Turova'ya ait bir kilise ile onun cidden muhteşem mozayik tablolarını, örenin şarkında elde etmiştir. Yine mozayikten bir Yunanca kitabe ile önemi çok artan eser iyice korunmuştur.

C) Kusura Hafriyatı:

İngiliz arkeologlarından Miss Winifred Lamb geçen yıl aşağı veya büyük Galatya alanında bir gezi yapmış; Afyon ilbaylığında, Sandıklı ilçesine bağlı "Kusura" köyündeki höyükte hafriyat yapmağa karar vermişti. Etilerin ilk merkezlerinden olan Kuşar ile benzerliği pek göze batan höyük bir ovada, denizden 1025 yüksekliğinde büyücek bir örendir.

Bu yıl, Miss Lamb'ın başkanlığında İngiliz jeolog ve mimarlarından Miss Elinor Gardner ve arkeoloji mensubu Hollandalı Miss H. M. A. F. Six'den meydana gelen heyet 31. VIII. 1935 te hafriyata başlamış, bir ay çalışmıştır.

Elde edilen neticeler sevinçle karşılanabilir:

I. — On metre derinliğinde bakir toprağı bulmak mümkün olmuştur. Bu derinlikte üç dört devir bulunuyordu.

II. — İlk derinliklerde ve ilk hamlede ele geçen eserler buranın Eti çağına biten bir sıra medeniyet katlarıyla dolu olduğunu göstermiştir. Derinlere indikçe Proto-Hatti denilen eser parçaları meydana çıkmıştır. Bunlar arasında Anadolunun ilk *Tanrıçasını* gösteren geyimli putlar, Ahlatlıbeldeki seramiğe benzer eski çanak çömlek; Turova II. ve Alişar II. ile hemzaman eserler bulunmaktadır.

III. — İlk andaki kronolojiye göre bu eserler Milâttan önce 1.200 ve 1.700 ile 2.500 arasında bir devreye aittir. Demek ki, höyükte epeyce zamandan beri kimse oturmamıştır.

Bu sonuçlar; Eti medeniyeti çerçevesini belgelere dayanarak genişletmekte ve Anadolunun ilk medeniyetleriyle ondan sonrakiler arasında, benzerliğe dayanan bir devam sezilmektedir.

İngiliz bilgi heyeti gelecek yıllar da çalışmaya karar vermiştir.

Ç) Nemrut Kale Hafriyatı:

İstanbuldaki Fransız Asarı Atika Enstitüsü üyelerinden Mr. Devambez geçen yıl yaptığı gezide:

I. — Eski adı Temnos olan Nemrut Kalesi'nde.

II. — Milâsın 15 kilometre şarkı cenubunda ve Akhisara bağlı Yukarı Kalın-Ağıl köyü yanındaki örenlerde sondaj ve hafriyat yapmayı kararlaştırmıştır.

Bu yıl yalnız ikinci alanda çalışabilmiştir. Köyün batısındaki tepede görülen örenin içinde buldukları bir Yunanca kitabe, buranın bir Karya mabedine ait olduğunu bildirmekte idi.

Yapılan hafriyat ile hep klâsik çağa (Bizans, Roma, Hellenistik) ait yapılar, mozaikler, çanak çömlekler, kitabeler ve kayalara oyulmuş mezar ele geçmiştir. En çok 2.50 metreye inilmiş ve kaya bulunmuştur. Bulunan mezarlar geçen yılda olduğu gibi, tâ préhellénistique çağda görülen mezar biçimlerinin klâsik çağların sonuna kadar tatbik olunduğunu göstermektedir.

Hafriyat 24. VIII. 1935 ten 27. X. 1935 e kadar sürmüştür.

D) Boğazköy Hafriyatı:

1931 yılındanberi İstanbuldaki Alman Arkeoloji Enstitüsü, Etilerin eski büyük merkezi olan Boğazköy'de hafriyat yapmaktadır. 1834 tenberi arkeoloji âleminin tanıdığı bu ünlü sitede, Büyük Harpten sonra başlayan üçüncü hafriyat işlerinin asıl toplandığı yer örenin «Büyük Kale» adını taşıyan akropolüdür.

Bu yıl heyet yine Dr. K. Bittel'in başkanlığı altında, Hititolog H. Güterhook, mimar K. Krause, mühendis Karnap, fotoğrafçı K. Schrikkel, usta Kuhn, ve desinatör Fekete'den meydana gelmekte idi. Heyet 2. IX. 1935 ten 27. X. 1935 tarihine kadar çalışmıştır.

Bu yıl, 1932 ve 1933 te meydana çıkarılan arşiv yapısının şimal kısmında çalışılmış, arşiv boyunca az derinliklerde dağınık Frikya yapı izleri, adi kaldırımlar, altlarında Eti duvarları görülmüştür.

Boğazköy surlarının cenup-şark içerisinde vaktile Puchstein'in saray dediği yapı yeniden gözden geçirilmiş, buranın dikkate değer büyük bir mabet olduğu anlaşılmıştır. Batıdan cenuba uzanan duvar temeli elli metre yukarı çıkıp doğuya dönerek "Kıral Kapısı" nda bitmektedir. Mabedin içindeki çift adyton (Mihrap ?), nekadar önemli ise kıral kapısına kadar uzayan duvarın iç yanında görülen bölmeler o kadar önemlidir. Bunların bir mahzen heyeti mecmuası olduğu anlaşılıyor ve böylece mabet, her türlü tafsilâtile ortaya çıkıyor. Sayısı — bu yeni anlaşılma — beşe varan mabetler alt kısımda sıralanınca, sarayın Büyük Kale'de yani akropolde aranması mantığa uygun görünmektedir.

Yazılı Kaya, Boğazköy surlarının şimal-şarkında, bir Eti açık mabedi olup yüz yıldan fazla arkeoloji âlemince bilinmektedir. 1906 - 1907 de Makridi - Winckler heyeti buradaki büyük koridorun önünü biraz yoklamıştı. Alman heyeti burayı bu yıl esaslı kazmış, dört geniş ve büyük kademeli taraça ile koridora girilecek yerin iki yanında kayalar üstünde kapı izleri bulmuşlardır. Burada bir propylées'in bulunmuş olması muhtemeldir. Böylece, klâsik çağdaki muhteşem propylées'lerin prototype'i olacak bir eserle karşılaşmış bulunmaktayız.

Boğazköy surlarının tam cenubundaki Yerkapı'nın dışında, tarlalar arasında birçok ören izlerinin bulunduğu bu yıl dikkat edilmiştir. Heyetin dikkatini buraya çeken, bir köylünün, burada bulup getirdiği bir tablettir ki Kültepe tabletleriyle yaşıt görüldüğünden birden önem almıştır. Böylece, burada ikinci Eti imparatorluğundan önceki yerleşmelerin izleri elde edilmiş oluyor. Bu yıl ele geçen "bilingue" — yani Eti hiyeroglifi ve çivi yazısı ile yazılmış — mühürler gerek sülâlelerin aydınlanmasına ve böylece kronolojinin daha doğru olmasına yaramak; gerek — geçen yıl olduğu gibi — Tarkondemos'a ait sanılan mühürlerin "Urhi-Teşup" adlı kırala ait olduğunu bildirmek bakımından değerleri fazladır.

Heyet işe 2. IX. 1935 te başlamış, bir buçuk aya yakın çalışmıştır.

E) *Ayasofya Avlusundaki Hafriyat:*

İstanbulda, Ayasofyanın müzeyi çevrilişi onun morfolojisinde bazı değişiklikleri emrediyordu. İle avlunun, binayı çevreleyen güzel bir bahçe haline konması gerekli görülmekte idi. O zaman lahitler gibi çok ağır parçalar, duvarların dibinde veya önünde iyi bir çerçeveye sokulmuş olacaktı. Ufak olup dikkatle incelenmesi gereken eserlerin ise son' cemaat galerisinde teşhir edilmesi düşünülmüştü.

Bahçedeki tadiller yapılmadan ve çok ağır parçalar beton kaidelerine yerleştirilmeden caminin avlusunda bir araştırma yapılması her bakımdan uygundu. İstanbul müzeleri genel direktörlüğünün düşündüğü bu işi, Alman Arkeoloji Enstitüsü yapmayı memnuniyetle üstüne aldı. Enstitü Reisi Dr. Schede'nin yardımıyla mimar Al. M. Schneider İstanbul Müzeleri adına ve onun memuru önünde hafriyata başladı.

Hafriyatın amacı: Ayasofyanın şimal garbindeki Atrium'un durumunun nasıl idüğünü, eski ve ilk Ayasofyanın, — yani Nika isyanı sırasında ve hattâ ondan önce, 404 yılında, J. Chrysostomos meselesinde, yanmış bulunan Ayasofyanın — plânının nasıl olduğunu meydana çıkarmak idi.

İşe, ikinci kânun sonlarında başlanmıştı. Atrium'un sınırını çizmek için yapılan hafriyat; "Exonarthex" duvarından 7.50 metre ilerde ve 2.50 metre kadar Justinianus zeminden aşağıda ilk Ayasofyanın duvarını ele geçirmişti. "Atrium" un üç yanı üç "portique = revak" ile çevrilmişti. Atrium'un yalnız şimal yarısının sağlam bulunabildiğini, cenup yarısının — Türkler zamanında açılan bir çeşme yüzünden — ortadan kalktığını kaydetmişlerdir. Bu kalan kısımlar üstleri kemerli bodrum katlarıdır. Bundan başka, yine Atrium içinde eski Ayasofyanın sütunlu bir kısmı bulunmuştur. Sütun kaidelerinin yerile — hencesi ve nebatî motiflerden meydana gelen — mozaikli zemin ele geçirilmek suretile bu eski yapı kısımları hakkında bir fikir edinilebilmiştir. O zamanlar 6 - 7 ayak merdivenle mabetten caddeye iniliyor olduğu anlaşılmaktadır.

Bu yapı kısmının parçaları olarak ele geçenler şunlardır: Tam "architrave" parçaları bir "propylon" a ait olması muhtemel kemerin kemer taşları, (Caissons) larla süslü bir beşikleme tolosun (Voûte-en-bereau) bakiyeleri, firize ait olan iki büyük ve uzun blok. Bu bloklar üzerinde, yüksek kabartma halinde

altı koyunluk dizinin bir palaneye doğru ilerlediği görülmektedir. Bu kısımları eski halinde çizmeğe yardım eden bu belgeler pek değerlidir, hepsi de Théodose devrine, yani Milâttan sonra 360 ta yapılıp 404 te yakılan eski Ayasofyaya aittir, kanaatinde bulunuluyor. İlle kabartmalar, ilk Bizans san'ati bakımından pek ehemmiyetli vesikalar meydana getiriyor.

Hafriyat kırk beş gün sürmüş, mevsim ve başka işler araya girerek mimar B. Schneider'in işi muvakkaten bırakması lâzım gelmiştir. İşe devam olunması muhtemeldir.

F) *Iznik Hafriyatı:*

Alman Arkeoloji Enstitüsü 1930 ve 1931 yıllarında, *eski Iznik* üzerinde araştırmalar yapmağa başlamıştır. Bu yıl ona devam ederek bitirmiştir. Hafriyat, İstanbulda Enstitüye mensup Dr. Alfons Maria Schneider'in başkanlığında yapılmıştır.

Iznik surları şehrin en gösterişli anıdır. Bu araştırmalarla surların Augustus ve Claudius II. (269) den başlıyan bir tarihi olduğu meydana çıkmıştır. Bu surlardan şehre dört kapı ile girilmektedir. Bu kapılardan üçünün adı Lefke, İstanbul ve Yenişehir'dir. Birinci kapı şehrin doğusunda, ikincisi şimalinde olup Milâdın 70 inci yılında yapıldıklarını gösteren bir kitabe Lefke kapısında bulunmuştur. Bu kapıların Adrianus zamanında onartıldığı da diğer iki kitabe ile öğrenilmektedir. Yenişehir kapısı ve surları ise Claudius II. çağındadır.

Böylece bu yıl İstanbul kapısında da yapılan araştırmalarla iki metre derinliğe kadar inilerek Iznik surlarile kapılarının Flaviens'ler ve Gotların tahribine ait birinci devir; imparator Claudius II. devri; Bizans devri; Türk devri olmak üzere dört çağın izlerini taşıdığı meydana çıkmıştır. İstanbul kapısında heyet bu yıl ancak 5 gün çalışmıştır.

Roma çağına ait tiyatro ve büyük bir lâhitle bugünkü şehrin dört kilometre şimalinde, Beştaş denen üç kemerli, Obelisk biçimli güzel bir mezar (Milâdın I. inci asrına ait) tesbit edilen eserler arasındadır.

Bizans çağının güzel bir anıtı olan Ayasofya kilisesinde de hafriyat yapılmıştır. Burası bugün, çevresi kalın duvarlarla çevrili iki dar ve bir geniş koridorla, kubbeli iki odadan ibaret bir kilise öreni halindedir. Kilisenin kapısında, içinde, avlusunda 2 ve 2,5 metre derinliğinde çukurlar açılmış, eski kilisenin döşemesi, «Autel» yerindeki mozaikler meydana çıkarılmıştır. Mihrabın yanındaki odaların duvarları yıkanınca güzel freskler farkedilmiştir. Böylece, eski kilise seviyesinin şimdiki Türk seviyesinden 2.5 metre aşağıda bulunduğu; XI. inci asırda ilk seviyenin bir metre aşağıda olup kilisenin esaslı değişikliğe uğradığı da meydana çıkmıştır. Buradaki hafriyat ta dört gün sürmüştür.

Bu araştırmaların senteze ait bir sonucu şudur ki, Bizans ve ilk Osmanlı mimarlığı arasında, güzel san'atler tarihi bakımından mukayeseler yapmak imkânı ele geçmiştir.

Hafriyata 2. VII. 1935 te başlanmıştır.

G) Ayasofya Mozaikleri:

Amerikada merkezi Boston'da bulunan "Byzantine Institute" direktörü olan Profesör Th. Whittemore, daha 1930 yılında başlayarak Ayasofya mozaiklerini meydana çıkarmak müsaadesini istemişti.

1453 te İstnbulun bir Türk merkezi haline girdiği sırada Ayasofya da cami olmuştu. Tamamile Hıristiyan inanına, ibadetine ve ulularına ait mozaikler de bu değiştirilme sırasında sıva ile örtülmüştü. Yani korunmuştu, mahvedilmemişti!..

1847 de, Ayasofyanın yapısında tehlikeler görününce Abdülmecit hemen İsviçreli Mimar Gaspar ve Guiseppe Fossati kardeşleri getirtmişti. Bunlar iki yıl çalıştılar. Mozaiklerin düşme tehlikesine uğrıyan yerlerini onarıp perkiştirdiler. Cemaatin göremeyeceği yerlerdeki mozaikleri mümkün olduğu kadar kapamadılar, amma başka yerleri yeniden sıvadılar ve üstlerini — umumî görünüşü bozmamak için — hendesî resimlerle süslediler. Mabedin dışındaki çirkince sıva da onların eseridir.

İşte Profesör Whittemore vaktile sıvanmış mozaikleri temizlemek, altından Bizans san'atinin en güzel vesikalarından olan mevzuları meydana çıkarmak istemişti.

Profesörün burada bulmayı umduğu şey, bütün bir Bizans san'at tarihi idi, denebilir. Hakikaten, VIII. İnci asırda "Put Kırıcılar = Iconoclastes" Ayasofyayı da pek harap etmişlerdi amma Justinianus çağından bazı kompozisyonlar kalabilmişti. "Put Kırıcılar = Iconoclastes" ın bıraktığı haçların da bulunacağı meydanda idi. Hele IX - XII nci asır gibi, Bizans san'atinin altın devrinden kalan kompozisyonların çokca bulunduğu, İtalyan san'atkârların onarımı sırasında epeyce anlaşılması .

Profesör Whittemore'e Türkiye devleti en açık itimadı gösterdi: bu büyük tarih ve san'at anıdının meydana çıkmasını mümkün kılan bütün yardımları yaptı.

Profesörün yapacağı iş gerçi mozaikleri temizleyip meydana çıkarmaktı amma mozaiklerin bulunduğu yerler pek tehlikeli idi: Duvarla mozaik "cubes" leri arasındaki sıva yapışkanlığını yitirmiş, toz haline gelmiş olduğundan, sıva ve mozaikler kabarmış, dökülmeleri yaklaşmıştır. Buna da çare bulmak lâzımdı.

1931 - 1932 ilk çalışma mevsiminde Ayasofya henüz camidi; işler de iç Narthex (son cemaat yeri) de, yani mabedin garp yanında toplanıyordu. Uzun, derin geniş bir galeri olan Nartekste bu yıla kadar çalışıldı. Profesör İtalyan, İngiliz ve Amerikalı uzman ustalar çalıştırıyordu.

Bu yıl çalışma, 1934 tenberi başlanılarak mabedin iç yanında, cenup galeisinde yani Gynæceum'da ve mihrapta akıp gitmiştir. Caminin müzeye çevrilmesindenberi bu çeşit araştırmalar daha serbest yapılabiliyor, iş daha genişlemiş bulunuyor. Unutulmaması gereken bir şey daha var: Nasıl bir "El yazmasını = manuscrit" yi içindeki minyatürleri düzeltmek, tamamlamak bahanesile yeni zaman adamlarının eli değmemesi lâzımsa, bu mozaiklerin de "Cubes" lerini

değiştirmek veya eksik olanların yerine yenilerini koymak suretile onarımı düşünülemez ve düşünülmemiştir.

Profesörün çalışması devam edecektir. Bu işlerin neticesi sayesinde ki, Ayasofya mozaiklerinin eski halini tam olarak düşünmek ve çizmek mümkün olacak ve yine Ayasofyanın san'at ve mimarlık alanındaki yeri o zaman daha iyi anlaşılacaktır.

H) *Sultan Ahmet Hafriyatı:*

İskoçyadaki The Walker Trust of the University of St. Andreus adına, oranın teoloji Profesörü Mr. James Houston Baxter, daha 1932 yılında — çalışılacak yer üstündeki incelemelerden sonra — hükümetimize müracaat etmiş, İstanbulda (Yenikapı, Kumkapı, Çatladıkapı alanlarında ve deniz kıyısında) sondaj ve hafriyat yapmak müsaadesini istemişti. Şarkî Roma İmparatorluğu paytahtının bir kısmına, hele "Justinianuş evi" denen ve Marmara kıyısındaki "Çatladıkapı" da bulunan villâya ait topoğrafya tahkikatını, plân çıkarılmasını amaç edinen bu isteğe hükümetimiz müsaade etmişti. Daha on yıl önceden "Walker Trust" Reisi David Russel bu işe gerekecek paranın bulunmasını temine başlamıştı.

Profesör ancak 3. VII. 1935 te İstanbul'a gelebilmiş ve 3. VII. 1935 te işe başlayabilmiştir. Çalışma ilkin Sultan Ahmet Camisi arkasında, Arasta sokağının cenubunda toplanıyordu. Vaktile pazar olarak kullanılan buralardan 2.80 metreye kadar Osmanlı eserleri, onun altında da — şimale doğru uzadığı görülen — mozaikler görülmüştür.

Küçük bir aralık verip İngiltereye giden Profesör 5. VIII. 1935 te dönmüştür. İş genişlemiş ve hafriyat "Kumkapı - İshak Paşa" hafriyatı diye anılmağa başlamıştır, bu ilk alanda ele geçen mozayik tablo 14 × 5.70 ölçüsündedir. Milâttan sonra VI ncı asra ait naturalist bir karakterde olan eserler: üzerine yılan sarılmış bir geyiği, kaz güden bir çocuğu; bir hurma ağacını, kertenkele yiyen bir griffon'u; balık avı manzarasını, çocuğunu emziren ve sandalyada oturan anne ile ona bakan köpeği tasvir eylemektedir.

Bir yanı — eskiden mülkiye baytar mektebi olan — aygır deposuna giden caddeye uzayan mozaikler Şeyh Sadık Tekkesi karşısındaki arsalarda da çalışmasını gerektirmektedir. XVI ncı asra ait büyük Osmanlı yapılarının temelleri altında — Arasta sokağındakilerin hizasında ve aynı cinsten — mozaik levhalar görülmüştür. 16.70 × 12.52 ölçüsünde büyük bir heyeti mecmua teşkil eden eserler harikulâde bir tamlık ve güzelliكتedir. Kitara çalan adam (veya Orpheus), otlayan at, tayını emziren kısrak, tavşan ve tazılar, Hipodromda yarışa hazırlanan genç, testi tutan kadın, denizden balık çıkaran bir balıkçı mevzularını yaşatan mozaikler; bugüne kadar (Turova'da bu yıl ele geçenler de arada olduğu halde) memleketimizde ele geçenlerin en büyük, en muhteşem ve en güzellerini teşkil etmektedir. Hepsinin ölçüsü 130 yarda murabbaını geçmektedir.

Arasta sokağı kemerleri dışında, şarka doğru ve deniz kenarına yakın diğer bir sokağın kenarına ilerledikleri zaman mozaiklere muvazi bir Bizans duvarına, sütun kornişlerine, bazı Türk kuyu, ve hamamlarına raslanmıştır.

Duvar 3.60 metre eninde, 24 metre uzunluğunda olup M. S. VI. ncı asra aittir, sanılıyor. Otuzdan fazla renkli olan mozayiklerin de V. inci veya VI. ncı asra, mermer eserlerin VIII. inci veya IX. uncu asra ait olması lâzım geliyor. Bulunan yer ise (mukaddes sarayın) belki de "altın hol" yanındaki Les Quarant-Saints geçidine aittir. Yani imparator ve imparatoriçenin hususî dairelerine pek yakındır.

Mozaiklerin çürük yerleri sağlamlaştırılmış, gelecek yıl işe devam edene kadar iyice kalmaları için tedbirler alınmıştır. Bilgi dünyası bu işe büyük bir ilgi göstermiştir. İngiltere ve Amerika'da Baxter heyetinin çalışması sonsuz bir sevinçle, ilgi ile karşılanmaktadır.

Mister Baxter'in dediği gibi, herhangi bir tarihçi ve arkeoloğun, eldeki metinlerle, bu "mukaddes sarayın" topoğrafyasını bilmesi imkânsızdır. Bu hafriyatla bu imkânsızlık yenilebilecektir. Sonra, bulunan eserler yalnız Bizans güzel san'at tarihi için enfes bir vesika olmakla kalmıyor, bunlar zaten en güzel birer san'at eseridir de. İstanbul, Turizm bakımından yeni bir hazine daha kazanmış oluyor.

İ) Yanık Odalar:

İsviçreli olup Bergamadaki çalışmalarile tanınmış olan Profesör Paul Schatzmann İstanbulda, Edirnekapıda, kiliseden camiye çevrilmiş, harap bir halde bulunan Yanık Odalar camisinin sıvaları üstünde farkedilen freskleri meydana çıkarmak, müzeye kaldırmak, caminin de bir plânını yapmak istemişti. 12.VII.1935 te ise başlayan Profesör güzel neticeler elde etmiş bulunmaktadır.

J) Bergama Hafriyatı:

Bergama Anadolunun en eski hafriyat merkezlerinden biridir. Arkeoloji âlemi burasını bir demiryol yapılıma işi münasebetile ve Alman mühendis Carl Humann'ın eli ve dilile tanıdı. 1869 da ilk izleri bulan mühendisin işi, birbirini ardından gelen bilgin nesillerinin elinde en büyük zaferlerle süslendi. Anadolunun Hellenistik çağında, tanınmış âlemin en medenî bir devletini kurmuş bulunan yerli "Attale" sülâlesinin bu paytahtı, klâsik san'at ve felsefenin Yunanistandan göçettiği sırada onu barındıran bir sığınaktır. Ecnebi arkeoloğların eli — Türklerin bazen çok aşırı bile giden müsaadekârlığıle — burada bütün bu safhaları buldu. Bulunan şeyler o kadar çok, o kadar önemli ve o kadar güzeldi ki, yalnız bir kısmını bile Berline aşırabilmiş olan yabancı eller, bugün Almanyanın en değerli ve verimli anıdı olan "Pergamon Museum" u kurmaya fırsat bulmuşlardı.

İşte böyle eski bir tarihi olan Bergama hafriyatı, Umumî Harptenberi yenden başladı. Geçen yıl Bergamalıların "Kızıl avlu" dedikleri yerde Alman Arkeoloji Enstitüsü hafriyatına bu yıl da devam etti. Burası şimdiki akropolün eteğinde şimdiki şehrin doğu tarafında, 260 × 110 metre ölçülü büyük örendi. Bazilika sanılan bu büyük eserin doğu tarafında iki kulemsi yuvarlak yapı arasında dört köşe plânlı büyücek bir yapı bulunmuş, fakat hamam mı, kütüpane mi, saray mı, olduğu anlaşılamaştı.

Hafriyata bu yıl yine mimar arkeolog Mr. Ziegnaus'un başkanlığında ve

arkeolog Dreup'un yardımı ile 25. IV. 1935 te başlamıştır. Şehir içinde yapılan bütün hafriyatlar gibi burada da istisnâ işleri ön safta gelmiştir.

Kıpkızıl tuğladan yapılmış olup içi ve dışı ak renkli mermerlerle örtülü bu kulemsi ve dört köşe yapılar heyeti mecmuasının batı tarafında duran direkli bir kapı (Propylées) temeli ele geçmiştir. Direkler Koront tarzındadır. Ve başlıklarının dört köşesinde birer heykel vardır. Propileden bir koridora geçilmekte oradan da — iki yanında dörder Atlante bulunan — asıl yapının eşğine varılmaktadır. Eşik büyük bir mermerdir ki, bir yanında geniş derince bir çukur bulunmaktadır, buranın Nil suyu ile doldurulmuş bir çeşit Font-Baptismal olduğu sanılıyor. Yapının, eşğin karşısına raslıyan öbür yanında $8 \times 10 \times 3.50$ ölçüsünde, merdivenle inilir bir derin yer görülmektedir ki, Autel zannediliyor.

Atlante'lar son derece orijinaldir. Bunlar kaidelerile birlikte 12 metreye varan yüksek heykeller olup kadın ve erkek olmak üzere çift başlıdır. Bu tarz Mısır'daki "Hathorique" direk başlıklarını çok andırdığı için — bir mabet olduğuna karar verilen — bu yapının bir (Serapeum) olması çok muhtemeldir.

Bizanslılar buraya — Anadolunun yedi büyük kilisesinden biri olan — St. Jean Baptist (Hazreti Yahya) kilisesini yapmışlar ve bunun için bu güzel, büyük çok orijinal eseri paramparça etmiş olduklarından arkeologlar buranın ne idüğünü meydana çıkarıncıya kadar akla kararı seçmişlerdir. Hafriyata devam olunacaktır.

K) Efek - Belevi Hafriyatı:

Burada daha önceki yıllarda (1926 dan 1933 yılına kadar) bulunan büyük ve san'atkârane türbe (Mausolée) işi bitmemiştir. Viyanalı Dr. Profesör Joseph Keil bütün safhalarını idare ettiği bu hafriyatların devamı için bu yıl da müsaade istemiş ve verilmiştir.

Bilindiği üzere Efel ve Belevi İzmir'in Kuşada ilçesindedir. Geçen yıl hafriyata devam olunamamıştır. Buradaki hafriyat daima «Maarif Vekilliğinin İzmir Müzesi adına ve ecnebi bilginlerin müşvirliğile» yapılır.

Keil şimdi Almanyanın Greifsuvald şehrinde (eski tarih) profesörüdür. Avusturya Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Dr. Prof. Camillo Praschniker ve Viyana Politeknik mektebinden Mimar Prof. Dr. Max Theuer bu yıl Profesörle birlikte çalışmaktadır.

Hafriyata 10 Eylül 1935 te, Belevi mozolesinde başlandı. Milâttan önce III. üncü asra ait olduğu anlaşılan türbenin bu yıl Cella içi ile çatısının bünyesi aranacaktır. Böylece şimal, garbi şimali ve cenup yönleri temizlenecek, türbenin bir reconstruction'u mümkün olacaktır. Bu işler dikkatle yapılmış ve Hellenistik çağ örenlerinden en karakteristik bir eser ortaya çıkmıştır. "Centaure" döğüşlerini gösteren kabartma altı mermer levha, üç büyük mermer vazo, ve griffonlar da bu arada ele geçmiş ve İzmir Müzesine kaldırılmıştır.

Bu arada kazıcılar Selçuk'ta, kale tepesinde St. Jean an'anesinde yeri olan bir kiliseciğin üzerinde çalışmağa başlamışlardır. Neticede kilisenin milâttan sonra VII. nci asra ait olduğu anlaşılmıştır.

*
* *

II. TÜRKLERİN YAPTIĞI HAFRIYAT

A) Alacahöyük Hafriyatı:

Anadoluda bu yıl yapılan arkeoloji işlerinin belki en önemlisini Türklerin Alacahöyük'te yaptığı hafriyat meydana getirir. 1932 de yeni bir atılma ile genişleyip ilerliyen Türk hafriyatçılığı — Fenârî-İsa, Yalova, Fidanlık, Atlatlıbel, Ankara kalesi, Karalar, Göllüdağ kazılarında sonra — bu yıl kazdığı Alacahöyükle, teknik ve muvaffakiyet bakımından en büyük bilgi zaferlerinden birini kazanmıştır.

«Türk Tarih Kurumu» nun parasile ve onun adına onun üyeleri tarafından yapılan hafriyat Dr. Hâmit Koşayla Arkeolog Remzi Oğuzun direktörlükleri altında bir mimar bir topoğraf desinatör, bir desinatör, bir fotoğrafçı, bir muhasip ve iki çanak temizleyici ustadan meydana gelen heyetle yürütülmüştür. İşe 22 - VI - 1935 te başlanmış 4 - XI - 1935 te yağmurlar dolayısıyla son verilmiştir.

Daha 1835 yılında Anadoluyu gezen İngiliz Hamilton burayı âleme tanıtmış, Fransız Arkeologu G. Perrot sondaj ve kısa bir hafriyat yapmış E. Chantre bu sondajı tekrarlamış, nihayet Th. Makridi, İstanbul Müzeleri mütehasısı sıfatile 1907 de buralarda daha uzun süren bir sıra sondajlar yapmıştır.

Böylece, tam yüz yıldanberi arkeoloji âleminin bildiği Alacahöyükteki çalışmalar hep onun görünen, meydana olan büyük kapısı (cenubundaki) nda akıp gitmişti. Buradaki büyük Sfenkslere, kabartmalara bakarak höyüğün Boğazköy tesiri altında yaşayan ve Milâttan önce on birinci asırdan daha eski olmayan bir çağın eseri, olduğu sonucuna varılmıştır.

«Türk Tarih Kurumu» nun hafriyat heyeti höyüğün bir genel plânını yapmış, ve onun çevresini iyice inceliyerek Prehistorik Kalın Kaya höyüğünü keşfetmiş, klâsik su bendini neşredecük kadar gözden geçirmiş ve Çik Hasan köyündeki insanı şaşırtacak kadar mühim olan ve Mikena çağındaki eserlerle çok yakınlık gösteren öreni tanımış, sonra asıl höyükteki işine devam etmiştir.

Burada, höyüğün en alçak yerinde, boş meydan bularak 18×22 ölçüsünde bir yarma açmıştır. 2.50 metreye kadar Osmanlı ve Bizans eserleri ile diğer karışık parçalar veren bu alanda 3.60 metreden sonra Eti ve eski Eti eserleri, 5.50 metreden sonra eski bakır çağı ve hattâ kalkolitik çağ parçaları bulunmuş, büyük yapı temelleri, çok bol kültür eşyasile birlikte görülmüştür.

Heyetin 5.90 metreden 8 metreye kadar derinlikte ele geçirdiği üç hükümdar mezarında ise bugüne kadar Anadolu'da ve belki de dünyada yapılan hafriyatların hiçbirinde görülmemiş bolluk ve güzellikte altın süsler ve kaplar

çıkması; hele elde edilen bakırdan «güneş kursları», geyik heykelleri, bakır kama veya kılıçlar, gümüş ve altından kınlar da gerek san'at bakımından, gerek din ve medeniyet tarihi bakımından eşsiz bir değerde görülmüştür. Anadolu'nun ilk medeniyetlerini, onların Mezopotamya, Hindistan, Orta ve Şarkî Asya, Kafkasya ve Cennubi Rusyanın eski medeniyetleriyle münasebetini ortaya çıkarmak bakımından bu hafriyatın bu yılki verdiği neticeler bile şaşılacak kadar büyüktür.

Heyet bunlardan başka kemikten, fayanstan, kaya billûrundan yapılmış birçok eşya ve avadanlık ile mühürler, höyüğe mahsus kertikli bir çeşit seramik, Ahlatırbel, Turova, Alişar, Kültepe seramiklerinin aynı olan bol çanak çömlek bulmuş; Poterne denen yerin kanalizasyon tertibatı olduğunu da meydana çıkarmıştır. Eserler Ankaraya getirilmiştir. Hafriyat devam edecektir.

B) Bursadaki hafriyat:

Bir efsane gibi, babadan oğula kalan bir hatıra ile, böyle bir ihbar ile ortaya çıkan Bursadaki hafriyat oradaki müze memurlarının nezaretinde, İlbaylığın da ilgisile başlamış, sonradan yapılan işleri gözden geçirmeğe yollanan İstanbul Müzeleri Yardirektörü Bay Arif Müfit'in raporile ifadesini bulmuştur.

«Ahmet Vefik Paşa Hastanesi» nin — vaktile Eski Saray denilen alanın — altında, yani Bursanın en yüksek yerinde varlığı haber verilen kapı ve duvarın temizlenip açılması işe başlanmıştır. Bu yüksek yerin eski «Prusa»nın akropolü olması ihtimali içindedir. Dört metre derinliğe kadar inen hafriyatla ele geçen yapı iki katlıdır. Üst kat şimdiki yer yüzünün pek yakınındadır. Burada bir kilisenin abside'ini hatırlatan değirmi bir duvar bulunmuştur.

Bu abside'li yapının altında, bu yapının temel kısımlarına ait olması muhtemel zannedilen bir sıra oda ve koridorlar meydana çıkarılmıştır. Bunlar müstakil biçimli, birbirine alçak kapılarla geçilen, üzerleri toloslarla (voûte) örtülü yerlerdir ki, geniş bir salona inmektedirler. Bu büyük salonun da üstü tolosla (voûte) örtülüdür. Bu duruma bakarak bu alt kısmın, yukardaki (kilise olması muhtemel) yapının «nef» ve «narthex» inin altına raslıyan yerler olduğu tahmin olunmaktadır. Ele geçen mimarlık eserleri çok iyi bir haldedir. Malzeme olarak: fazlaca kömür tozu ve kiremit kırığı karışmış bulunan koyu toprak renğinde harç ile biçimsiz ufak kalker taşları ve çok yerde kaba tuğlalar kullanılmıştır. Kemerlerde, methallerde sonradan onarım izleri görülmüştür.

Oda ve koridorları dolduran topraklar temizlendikçe aralarından bakır para, çanak ve çömlek ve mozayik parçaları bulunmaktadır. Çanak, çömlek arasında çoğu son Roma çağından, sırlı olan, biraz da Bizans çağındadır. Bunlara ve paralara bakarak «abside» li ve koridorlu yapının M. S. dördüncü veya beşinci asırda yapılmış ve Türkler zamanında kullanılmış olduğu zannedilmektedir. Paraların üstünde Büyük Konstantin ile haleflerinin adı vardır.

Hafriyat devam edecektir.

*

* *

III. ARKEOLOJİK GEZİLER VE SONDAJLAR

A) Anadolu'nun garp tarafı Arkeoloji araştırmalarına her yerimizden çok kavuştuğu halde, hafriyatlar buralarda hemen daima klâsik çağların sonuçlarıle bırakılmıştı. Buraların Prehistorik çağı üzerine araştırma yapılmamış gibiydi.

İsveçin Upsala Üniversitesi Profesörlerinden Mr. Axel Waldamar Persson, daha 1929 yılında yaptığı müracaatle Ayasluk-Aydın demiryolunun cenubunda, ille Muğla vilâyetinde (yani eski Karyada) (Arap Hisar) yakınlarında bir arkeolojik gezi yaparak hafriyat alanı tesbit etmek istediğini bildirmişti.

Yunanistandaki araştırmalarıle ün almış olan Profesör Persson, buralardaki klâsik çağda bile yaşıyan yer adlarının Girit ve eski Yunanistandakilere benzediğini göz önüne alarak Girit veya eski Yunanistan halkının Anadolu'dan giden göçmenler olduğuna inanıyor. Yunanistana şimalden akan göçler, bu Anadolu aslından kopma halkı tekrar Anadolu'ya kaçmağa zorlamıştır. İşte Profesör asıl bu hadisenin belgelerini bulmak istiyor.

Gezi programı řu noktalar üzerinde duruyor:

Arabhisar köyü (Eski Alabanda)	— Çine ilçesi
Tepecik (Eski Alinda)	— » » (Demirci köyü yakını)
Hydissos	— » »
Narhisar (Eski Labranda)	— » »
Ahıköy (Eski Lagina)	— » » (Milâs ilçesi içinde)
Eskihisar (Eski Stratonikeia)	— (Milâs ilçesi içinde)
Olymnos	— Milâs yakını
Kasossus	— » »
Mylasa	— » »

Profesör ancak 19 - VI - 1935 te gezisine başlıyabilmiştir. Yanında iki genç ođlu (Arkeoloji talebesi...) ile Dr. Hjalmar Larsen bulunuyordu. İzmir'e gelmiş, oradan Selçuk'a geçerek (Muđla)ya varmışlar, sonra (Eski Hisar) da klâsik çağ yapıları, eserlerini görmüşlerdir. «Milâs»ın çevresindeki ufak tepelerde ille şimdiki şehrin 2 Km. doğusunda Gencik tepesinde kısa bir sondaj yapmışlar, açtıkları beş hendekte 2 metre derinlikte klâsik parçalardan başka «Mycénien, Minyennes» parçalar ele geçmiştir. Burada bir Prehistorik ören bulunduğunda artık şüphe edilemezdi.

Profesör hafriyatını burada yapmayı kararlaştırmış, 25 - VI - 1935 te gezisini bitirmiştir. Hafriyatın 1936 yılında başlaması beklenmektedir.

B) 1932 yılında Alişardaki Amerikan hafriyatında misafir gibi çalışan Eti Hiyerogliflerinin çözülmesi, grameri üzerine yaptığı incelemeler, yazdığı

iki ufak ciltle filoloji âleminin dikkatini çeken İgnace Gelb Lehistanlıdır, fakat Chicago'daki Şark Enstitüsünde üye olarak çalışmaktadır.

Hititoloji bahsinde hemen hemen eşsiz bir çalışma alanı olan *Anadolunun* bağrında bulunan Eti anıtları, Eti kitabeleri birkaç bilgin (söz gelimi Messerschmidt, Hrozny, Forrer..) tarafından Corpus halinde toplanmış, neşredilmişti. Fakat Anadolu'da hemen her yıl yeni eserler bulunmakta, Türkiye müzeleri her yıl yeni anıtlarla zenginleşmektedir. Kayalar üstünde, örenler arasında tesbit edilen, müzelere kaldırılan bu eserlerin yeni baştan gözden geçirilmesi, yazılması, önce okunmuş olan kitabelerin kontrolü, okunamayanların okunmağa çabalanması, ve en sonra ele geçen anıtlar ve eserlerle üstünde bu anıtlar bulunan örenlerin bir harita üstünde belli edilmesi... Büyük bir ihtiyaç halini almıştı.

Dr. İ. Gelb, bu yıl Maarfi Vekillüğinden dilediği müsaade ile bu ihtiyacı önleyecek bir gezi yapmak istemişti. İstanbul, Ankara, Kayseri, Adana, Sivas, Malatya, Maraş, Alpistan, Ulukışla, Mersin, Karaman, Çumra, Aksaray, Avanos müzeleri, beldeleri ve alanlar ile bütün Kızılırmak çevresini içine alan bu geziye devletimiz müsaade etmiş, Lehistanlı filolog - Kayseri Müze İşyarı Bay Nuhla birlikte 7 - VI - 1935 te yola çıkmışlardır. 11 - VIII - 1935 te bitmiş bulunan gezi son derece verimli olmuştur. Hele Kayseri - Malatya - Kozan üstünden cenuba inen bir Eti askerlik yolunun keşfi bu gezinin değerli sonucudur. Şimdiye kadar bilinen Eti hiyeroglifli âbide ve kayalar arasına Seyhan ilimizin içinde, Ceyhan nehri kıyısındaki «Cadıkız» kayası ile Tohma suyunun kıyısında «Kötü Kale» kayası da katılmış bulunmaktadır. Dr. Gelb'in çıkaracağı filolojik haritaya büyük bir önem vermek yerindedir.

C) 1933 yılındanberi İtalyan sefareti, Türklerle İtalyanlar arasında bir ilim «Teşriki Mesaisi» yolunda İtalyada beliren arzuyu bildirmekte; arkeoloji bakımından, uzun sürecek bir çalışma için, eski Rados Müze Müdürü Arkeolog Prof. G. Jacobi'nin seçilmiş bulunduğunu haber vermekte idi.

Bu prensipi Türkiye Devleti benimsediğini bildirince Profesör Jacobi Romadan 14 - VIII - 1935 tarihile yazdığı teşekkür mektubunda:

- 1 — Ankara - Kastamoni - Taşköprü - İnebolu - Bartın ve yakınlarını;
- 2 — Ankara - Malatya - Fırat vadisi - Nemrut dağı - Gazi Antep ve yakınlarını;
- 3 — Niğde ilini;
- 4 — Yozgat ilbaylığı, ille Alacahöyük, Boğazköy alanlarını gözden geçirmeyi kararlaştırdığını, bu araştırmalar ve lüzumunda yapılacak kısa sondajlar sonunda bir hafriyat yeri seçileceğini haber vermişti.

Prof. Jacobi, Komiser Selâhaddin Kandemir 18 - IX - 1935 te Ankaradan gezisine başlamış 11 - X 1935 te bitirmiştir. Yer yer zengin görüşler, sondajlar, araştırmalarla önemlenen bu gezi sonunda Prof. Jacobi Malatya taraflarındaki Samsat Höyüğünün bir hafriyata zemin olabileceğini düşünmektedir.

Ç) Daha 1932 yılında yaptıkları müracaatle Garstang, Prof. Larindos, Lake, Black, Fırat sahillerinden Van gölüne kadar yapacakları gezi ile Eti eserlerini aramak istediklerini bildiriyorlar.

1934 yılında «Krispp Lake» müracaati tekrarlıyor. Verilen müsaade üzerine Amerikalı Richards F. S. Starr, Prof. Krispp Lake, Dr. Robert R. Blake'den ibaret bir heyet toplanıyor. Gayeleri: Efsanevî bir ünü olan ve Asur kralıçası Semiramisin bile fethedemediği söylenen Van kalesinde ve yakınlarında gezi, yoklama yaparak bir hafriyat sahası tesbit etmektedir. Hafriyat sayesinde Vannique ve Urartu denen kavmin aslını ve hayatını öğrenmeyi ummaktadırlar.

Amerika gazetelerinde Türkiye için derin minnet ve takdir hislerinin anlatılmasına vesile olan bu teşebbüs, Mr. Lake'nin hastalığı yüzünden Mr. Blake ve Starr tarafından bu yıl haziran başından itibaren tatbik ediliyor.

Heyet, 14 - VI - 1935 te Vandadır. Orada kaldıkları on bir gün içinde kale, Toprak kale (ki, 1818 - 1819 da Lehmann Haupt ve Belk tarafından buralarda araştırma yapılmış, Urartu'lara ait saray, mabet yerleri bulunmuştu.), Akköprü ile, Van gölünün cenubundaki örenlerde, şark tarafındaki Şamram kanalının yatağında, Erciş yanındaki kalecik harabesinde ve höyüklerde araştırmalar, incelemeler yapılmıştır. Heyet Şamram Altı höyüklerinde hafriyat yapmayı kararlaştırmıştır.

Amerikalı Bilginler 14 - VII - 1935 tarihine doğru dönmüşlerdir.. Komiser olarak yanlarında İstanbul Müzelerinden B. Haydar Sümerkan bulunmuştur.

D) *Midaion Sondajları:*

İstanbuldaki Fransız Arkeoloji Enstitüsü Üyelerinden Mr. Jestin Eskişehir ve Afyon ilbaylıklarındaki Friky mezarları mıntakasinda gezi ve bazı mıntakalarda, mezarlarda sondajlar yapmıştır. 14 - X - 1935 ten 24 - X - 1935 tarihine kadar süren bu çok kısa gezide, asıl sondajlar bir gün bile sürmemiş ve kesin bir sonuç ta elde edilememiştir. Enstitü bu yoklamaların devamını yeniden istemeğe hazırlanmaktadır.

